

MODELE ALE COMUNICĂRII

ANALIZA TEORETICĂ A MECANISMULUI DE REALIZARE A COMUNICĂRII

Distincția făcută între modurile de percepere a comunicării comportă mai mult de două funcții diferite ale acesteia. De fapt, ea desemnează două modalități diferite de abordare. J.Lohisse [1] propune pentru a sesiza diferența dintre acestea două metafore: metafora mașinii și metafora organismului.

În primul caz, de mașină se leagă imediat ideea de instrument de care ne folosim pentru a realiza lucruri. În același sens, comunicarea apare ca un instrument de transmitere: ne exprimăm prin cuvinte, gesturi, limbaj. Deci oamenii, din această perspectivă se percep ca ființe complete, ce posedă câteva instrumente utile, rămase în exterior, într-o lume obiectivă.

În cel de-al doilea caz, dimpotrivă. Organismul presupune ideea de ansamblu în care toate elementele constitutive ale acestuia converg. În acest sens comunicarea apare ca un univers larg și greu de definit. Oamenii sunt cei care intră în relații, dar nu numai atât, ei și participă la relație.

Astfel, aceste două tipuri de demers se înrudesesc în mod direct cu demersurile științifice analitic și globalist. Și, după cum menționează J.Lohisse [2], opoziția analitic/globalist, mecanism/organism trebuie nuanțată. În practicile comunicării există adesea complementaritate, reglare reciprocă, în timp ce în analizele teoretice sunt introduse nuanțe mai subtile și punctele de vedere evoluează. Oricum, această opoziție indică două căi de analiză a teoriilor comunicării. Mai multe științe au elaborat modele ale comunicării: matematica, fizica, informatica, sociologia, psihologia, lingvistica, etc. Vom prezenta în continuare câteva modele teoretice ale comunicării pentru a amplifica înțelegerea acestui proces complex și esențial.

În general în literatură găsim mai multe modele ale comunicării. Autorul John Fiske (*Introduction to Communication Studies*) care a definit comunicarea ca interacțiune socială prin intermediul mesajelor, considerând drept propoziții de bază asupra naturii comunicării a identificat și dezvoltat teoriile privind cele două școli: școala proces și școala semiotică, în baza următorilor caracteristici:

1. *Toate tipurile de comunicare implică semne și coduri.*
2. *Semnele și codurile sunt transmise altor persoane, aceasta fiind o practică socială.*
3. *Comunicarea este punctul central în viața culturilor, fără ea acestea nu pot supraviețui.*

Dintre acestea, *Școala proces* studiază comunicarea ca transmitere a mesajelor. Funcție de modul în care emițătorii și receptorii codează și decodează un mesaj, de modul în care emițătorul folosește mediile și canalele comunicării se determină eficiența și acuratețea transmiterii mesajului, deci modul și gradul în care o persoană afectează comportamentul sau starea de spirit a altei persoane.

Cea de-a doua, *Școala semiotică* propune modele de tip structural și indică relațiile care se stabilesc între elementele prin care se creează sensul, nu sunt liniare; comunicarea reprezintă o producere și un schimb de sensuri (semnificații). Ele studiază modul în care mesajele (textele) interacționează cu oamenii pentru a produce înțelesuri (semnificații) și rolul textelor în cultura noastră. Cititul (nu emiterea) descoperă înțelesuri, receptorul negociind interpretarea prin prisma experienței sale, ceea ce conduce la o multitudine de interpretări, ceea ce poate conduce și la eșecul comunicării dar și la efecte diferențiate după orizontul cultural. [3]

Revenind la demersul de tip științific, analitic și globalist vom trata modelele comunicării din punct de vedere liniar și organicist. În acest context putem menționa prima generație de

cercetare a comunicării, întemeiată pe demersul analitic și care propune așa numitele modele lineare, care includ patru direcții de cercetare:

- *Teoriile datei*, care includ teoria informației a lui Shannon și Weaver;
- *Teoria semnului*, care se referă la abordarea convergentă. Aici se includ lingviștii saussurieni și semiologii care se bazează pe cod, și dezvoltă subiecte specifice comunicării;
- *Teoriile comportamentului*. În mare parte este vorba de teoriile behavioriste, care studiază domeniul psihologiei din perspectivă analitică. Aceste teorii în mod special sunt interesate de comunicarea la nivel interpersonal;
- *Teoriile difuzării* ce includ cercetarea comunicării pe baza modelului linear al abordării analitice de către sociologii empiriști.

Cea de-a doua treaptă a cercetărilor este axată pe studierea comunicării sociale. În general, această etapă poate fi caracterizată de privilegierea relațiilor prin raportarea la obiecte. Asemănător primului tip de abordare în cel din urmă de asemenea se sesizează diferențe. Astfel vom face diferență între:

- *Curentul sistemic* preocupat de cibernetică, organizare și constructivism;
- *Pragmaticile psihologice și psihoclinice* în care se înscrie Școala de la Palo Alto și teoreticianul acestei școli Paul Watzlawick;
- *Curentul antro-po-sociologiei comunicării*, care mai mult se axează pe abordarea socială a interacțiunii și
- *Teoriile pragmatice lingvistice*.

Analiza acestor tipuri de abordare ne oferă cadrul elementar de a face diferența între teorii, de a clarifica conceptele de bază și în fine de a le aplica în studiul anumitor probleme concrete, cum ar fi cel al comunicării sociale.

După cum am menționat, comunicarea de obicei este considerată un act interindividual de transmitere a informației. Modul obișnuit de percepere al comunicării este ca și cum mecanismul de realizare a acesteia ar fi foarte simplu. În conformitate cu teoriile analitice, imaginea comunicării este aceea a unui mecanism în care procesul, pentru a fi analizat, poate fi descompus în elementele sale componente. Principiile care ar fi capabile să definească acest mod de înțelegere a comunicării ar putea fi următoarele:

- a) Modelul este *linear*. Procesul de comunicare este organizat în sens unic și în acest caz, importantă este conservarea integrității mesajului.
- b) Modelul este *secvențial*. Adică comunicarea se traduce printr-o serie de operații succesive. Există o ordine obligatorie a succesiunii: emițătorul își formulează mesajul, îl așează pe canal, acesta ajunge la receptorul care resimte efectul.
- c) Modelul este *atomist*. Elementele constitutive sunt separate și exterioare. Emițătorul și receptorul sunt diferiți unul de altul, mesajul este diferit de canal, iar unitățile ce alcătuiesc mesajul sunt separate.
- d) Modelul este *referențial*. Pentru ca să fie posibilă transmiterea mesajului, ideile trebuie să ia o anumită formă, trebuiesc în cele din urmă reprezentate.

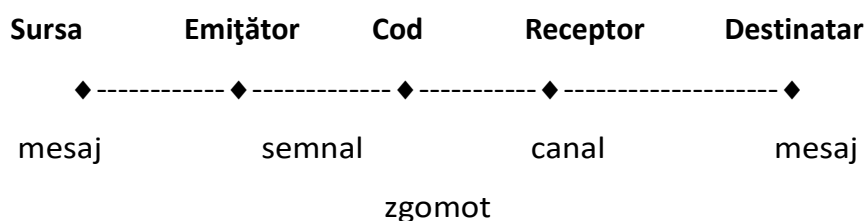
Aceste principii (J.Lohisse [4]) caracterizează toate teoriile mecaniciste ale comunicării. Fiind elaborate în mare parte de ingineri, și bazându-se pe cercetarea măsurării cantitative a informației, totuși acestea vor marca definirea și înțelegerea fenomenului comunicării de cercetători din alte domenii.

PERSPECTIVA INFORMAȚIONALĂ ȘI SISTEMUL LIMBII CA SUPORT PENTRU SENS

La baza apariției teoriei matematice a informației se situează motive foarte practice (problemele create de liniile de comunicare, costul comunicării). În concepția inginerilor, comunicarea și informația sunt considerate sinonime. Mesajul (datele) aici este absolut obiectiv, indiferent de sensul pe care i-l vor atribui expeditorul și destinatarul. El este un simplu lanț de semne.

Prima expunere sintetică a acestei teorii îi aparține lui C.Shannon și a contribuției lui W.Weaver [5] (Schema 1).

Schema 1



Teoria prezentată în acest model este importantă pentru că răspunde la două întrebări majore:

- 1) Cum poate fi transmisă o informație în modul cel mai rapid?
- 2) Cum se poate asigura integritatea informației, adică cum se poate face ca informația transmisă de emițător să fie întocmai cea pe care o va primi receptorul?

Dar modelul dat este departe de teoriile comunicării din motiv că neglijează categoria de semnificație. Cu toate acestea putem reține de aici un lucru foarte important, pe care îl pune în evidență modelul, și anume faptul că: Informația este ceea ce reduce prin transmiterea ei ignoranța și incertitudinea privind starea unei situații date și mărește capacitatea de organizare a unui sistem dat.

Punctul de vedere expus de aceștia fiind pur tehnic, totuși va avea un rol decisiv în cadrul științelor umaniste, pentru definirea și înțelegerea a ceea ce reprezintă fenomenul comunicării. Comunicarea este caracterizată aici ca un proces linear și unidirecțional. Modelul stabilește cinci funcții care trebuiesc îndeplinite și care identifică un factor disfuncțional, bruiatul. Elementele acestui proces sunt: sursa de informații, emițător, sursă de bruiat, mijloc de receptare a mesajului, destinatar. Deci cadrul tehnologic al modelului E-C-R, privește comunicarea ca transmiterea unui mesaj, de la un emițător la un receptor, prin intermediul unui canal.

Această schemă descompune comunicarea într-un proces material. Mesajul în acest cadru este un obiect aflat în exteriorul celor care îl produc și îl consumă. Fiind transmis prin canale ce permit depășirea distanței spațiale și temporale, mesajul se separă de emițător și receptor. Codarea și decodarea mesajului se desfășoară în baza unui cod comun, iar fiecare semn se referă la un singur lucru. Conceput astfel, codul este exterior sursei de informație. Deși este independent de conținutul comunicat, codul conține limite de utilizare în interiorul său, pentru că există lucruri pe care nu le pot spune, întrucât codului îi lipsesc semnele care ar putea să le traducă.

Modelul teoretic propus de acești autori a fost dezvoltat în analizele asupra corespondenței dintre semnificația mesajului transmis și al celui recepționat de către DeFleur (1970). Acest autor adaugă un set de componente modelului inițial al lui Shannon și Weaver pentru a arăta că sursa înregistrează feedback, „care îi dă posibilitatea să adapteze mai eficient modalitatea de transmitere la particularitățile destinatarului, ceea ce sporește posibilitatea de a

atinge corespondența dintre înțelesuri” [6]. Astfel, prin aceste studii modelul inițial este considerabil îmbunătățit.

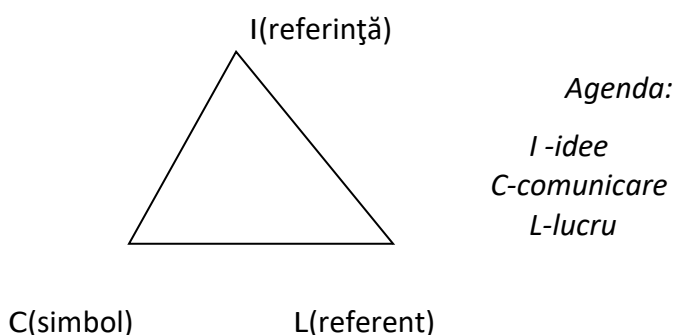
Imediat după apariția sa, teoria matematică a informației a provocat interesul cercetărilor teoretice. Cu atât mai mult, că conceptele teoriei informației sunt atât de generale încât este posibilă aplicarea lor în orice disciplină. Totuși, în cadrul acestor transferuri nu este posibil de a evita distorsiunile. Durand scrie, în legătură cu aceasta: „Concepută, inițial, pentru studierea telecomunicațiilor, teoria informației a fost transpusă în lingvistică, estetică, biologie, în științele sociale etc. Unii consideră, totuși, că acest entuziasm este excesiv și că el provine dintr-o neînțelegere a termenului informație, folosit de Shannon într-un sens foarte particular” [7].

Spre deosebire de Shannon, care vedea termenul comunicare doar ca sinonimul celui de transmitere, iar în informație un termen tehnic precis, Weaver a amplificat conceptele și s-a orientat către o teorie generală a comportamentului uman: „cuvântul comunicare va fi folosit aici într-un sens foarte larg, care include toate procedeele prin care un spirit poate influența un alt spirit. Aceasta privește, evident, nu doar limbajul scris sau vorbit, ci și muzica, artele plastice, teatrul, dansul și, de fapt, întregul comportament uman” [8]. În fond teoria matematică a informației studiază problema transportării informației de la un emițător la un receptor. Schema aplicativă a modelului matematic descompune comunicarea într-un proces material, fiind luat în calcul doar aspectul fizic al fenomenului.

Mai multe studii s-au orientat asupra efortului de a aplica formulele teoriei informației în comunicarea umană. Majoritatea lucrărilor s-au axat pe studierea posibilității de măsurare a capacității omului, ca vehicul al informației, ca canal de transmitere și la măsurarea memoriei. Însă cel mai important este faptul că teoria matematică generează folosirea termenilor emițător, receptor, zgomot, redundanță etc. în studiile lingvistice și în comunicarea socială.

Inginerii preocupați de studiul comunicării erau interesați de mecanismul și nu de conținutul (sensul) comunicării. Însă paralel acestor studii, lingviștii și semiologii își orientează atenția asupra analizei limbii ca suport pentru sens. Problemele abordate de ei sunt foarte diverse, în mod special în ceea ce privește semnificația. Ei văd limbajul ca suport al gândirii, lăsându-se în umbră funcția de comunicare a acestuia. Lingvistica structurală, ce pune bazele structuralismului, va considera ca obiect adevărat și unic limba. Inițial Ogden și Richards oferă schema (Schema 2) acestei abordări, care schimbă imaginea comunicării.

Schema 2



Din această perspectivă, în analiza comunicării se va da prioritate:

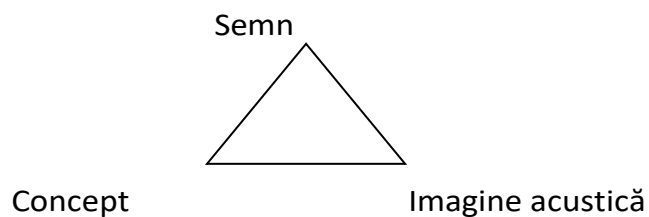
- 1) realității, accetându-se valoarea informativă a mesajului (de ex., modelele matematice și cibernetice);*
- 2) psihicului, gândirii – analiza motivațiilor, pulsionilor, intențiilor (de ex., analiza tranzacțională a lui E. Berne);*

3) *limbajului, menționându-se dubla funcție a cuvintelor – gândim cu ajutorul cuvintelor și comunicăm cu ajutorul lor.*

Cuvintele în acest context sunt mai mult decât simplă reflectare a realității, ele o creează.

Structuralismul în general apare ca o teorie care vede orice fenomen drept un ansamblu structurat, în care semnificațiile sunt definite de raporturi. Modelul lingvistic structuralist (al lui Saussure – Schema 3) se va extinde la studiul tuturor sistemelor de semne (semiologiile structurale) și, mai departe, la științele umaniste, în special la antropologie, psihanaliză și filosofie.

Schema 3



Lingvistul elvețian descoperă că limbajul are o structură semiologică autonomă; el reprezintă modelul comunicării prin excelență. Semiologia, al cărei întemeietor este sus menționatul Saussure se interesează mai mult de semnificație, decât de informația propriu-zisă.

Problema pe care și-o pune Saussure la începutul teoriei sale lingvistice este aceea de a identifica semnul lingvistic, pe o altă cale decât cea formală, adoptată de lingviști, sau cea a conținutului, preferată de filosofi. Comunicarea ca atare nu-l interesează. Pentru Saussure cuvântul nu este nici numai formă, nici numai idee. Semnul lingvistic, cuvântul, presupune o legătură între „ imagine acustică”, sunetele vorbirii, semnificantul, și „conceptul”, ideea pe care aceste sunete le trezesc în mintea noastră de cunoscători ai limbii respective, adică semnificatul [9].

Descoperirea lui Saussure este că în relația dintre semnificat și semnificant nu există nici o urmă de motivare. Relația dintre semnificant și semnificat este imotivată, sau, pentru a relua o altă expresie a lui Saussure, legătura între semnificat și semnificant este arbitrară. Ceea ce înseamnă că în absența cuvintelor, gândirea noastră nu este decât o „masă amorfă și indistinctă”, „o nebuloasă unde nimic nu este necesarmente delimitat” [10]. La rândul lor, sunetele vorbirii, semnificantii, nu oferă entități circumscrise dinainte.

Prin urmare, rolul caracteristic al limbii față de gândire nu este acela de a crea un mijloc fonetic pentru expresia ideilor pre-existente, ci de a servi ca intermediar între gândire și sunete astfel încât unirea lor ajunge la delimitări reciproce de unități.

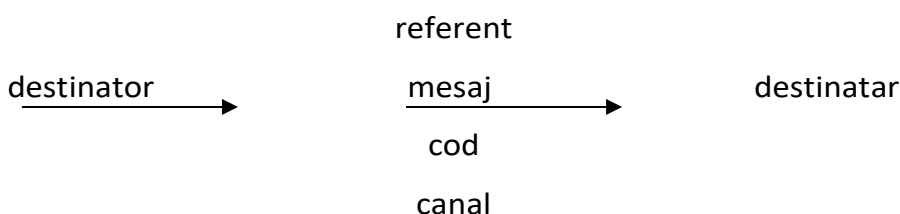
Ideea saussuriană a arbitrarității semnelor lingvistice nu numai că neagă existența unei motivări, a unei legături naturale între „ imaginea acustică” și „conceptul” care constituie cuvântul, respectiv între semnificat și semnificant care constituie semnul, dar și formulează pozitiv ideea unui nou tip de legătură. Legătura între semnificat și semnificant este arbitrară pentru că semnul lingvistic funcționează în sistemul limbii numai ca pură diferență. Adică, relația între semnificat și semnificant este arbitrară, pentru că în limbă contează numai faptul că un semnificant este diferit de ceilalți semnificanți din preajma sa, tot astfel cum un semnificat este

diferit de alți semnificați din proximitatea sa. Un semnificant și un semnificat sunt legați într-un semn numai pentru că ei diferă de ceilalți care îi înconjoară. Devine clar că limba este un sistem, termenii căruia sunt solidari și care se bazează pe raporturi de opoziție. În limbă nu există concepte date dinainte, ci numai valori care emană din sistem. Se relevă astfel ideea sistemului de limbă. După Saussure limba fiind un sistem ale cărui elemente nu pot exista liber, în afara sistemului. Ordinea pe care o instalează limba este, deci, una cu totul singulară și specifică: întrucât semnele sunt produsul sistemului și nu au nici o altă consistență și realitate în afara lui, teoretic, între sistem și structură se stabilește o echivalență și din cele trei aspecte – element, structură, sistem – numai structura posedă realitate, în sensul de formă pură și absolută a ordinii.

Deși, la prima vedere „lingvistica saussuriană pare a fi absolut diferită de formulările teoriei matematice, la o aprofundare a analizelor vedem că există totuși apropieri evidente între cele două teorii” [11]. De exemplu, în ceea ce privește codul, despre care inginerii spuneau că este sursă de informație, atunci lingviștii afirmă că subiectul este exterior limbii. În teoria matematică, codul are limite de utilizare, iar lingviștii vor spune că subiectul se supune legii semnificantului. Și într-o teorie și în cealaltă, codul este independent de conținutul (în sens antropologic) comunicării. Schema modelului, elaborată de ingineri este păstrată și de lingviști, numai că cei din urmă lasă în afara analizei termenii emițător și receptor.

Cu toate că îl urmează pe Saussure, R.Jakobson (Schema 4) se apropie prin modelul pe care-l propune, prin studiile sale, mai mult de etnolingvistică. Jakobson își propune o analiză „imanentă” a limbajului. Luând în considerație relațiile care se stabilesc între locutor și auditor (el vorbește despre „comunicarea reciprocă”), Jakobson constată modul în care codul se extinde asupra unei unități mai vaste, unor figuri consacrate de cultură și modă, care devin la fel de obligatorii ca și fonemele. Acest cod „total” vehiculează nu doar un sens cognitiv, ci transmite și semnificația emotivă sau persuasivă. Deci limbajul trebuie studiat în toată varietatea funcțiilor lui (expresivă, referențială, conativă, poetică, fatică și metalingvistică). Concepția lui Jakobson, în mare parte, a fost influențată de teoriile matematice în ceea ce privește elaborarea schematică a celor șase funcții ale limbajului și în formularea concepției sale asupra semnului. În acest model, Iacobson prezintă șase elemente ale comunicării, care generează cele șase funcții, despre care au fost prezentate în temele anterioare.

Schema 4



Dintre care:

Destinatorul – este locutorul care emite mesajul

Destinatarul – primește mesajul transmis

Mesajul – este un ansamblu de semne lingvistice, un enunț

Canalul – asigură contactul dintre destinator și destinatar.

Codul – este constituit dintr-un ansamblu de semne comune atât codificatorului cât și decodificatorului.

Referentul este format din elementele:

- a) mediului emițătorului și receptorului;

b) actualizate de mesaj.

În afară de aceasta, referentul poate fi de două tipuri: a) referentul situațional este constituit din persoane sau obiecte prezente în momentul comunicării; b) referentul textual înglobează realul absent, actualizat de mesaj.

Axându-se exclusiv pe limba verbală, Saussure visase la o știință generală, care să se ocupe de toate semnele sociale și a propus ca această știință să se numească *semiologie*. Mult mai târziu, după moartea acestuia, o serie întreagă de cercetări din sfera semiologiei vor fi aplicate în publicitate, modă, cinematografie etc. Astfel, semiologia vă studia aceleași fapte ca și lingvistica, adică semnalele lingvistice, dar și semnele nonverbale pe care această disciplină nu le studiază. În general, disciplina semiologiei păstrează opoziția centrală dintre structură și eveniment sau, în termenii semiologici, între cod și mesaj. Ultimele două concepte reiau, într-o formă generalizată, dihotomia limbă/vorbire.

Începând studiul de la problemele studiate de lingvistică ajungem la o *semiologie a comunicării*. Prin intermediul lui Martinet studiul lingvisticii se deschide spre social. El pune accentul pe una dintre funcțiile limbii, funcția de comunicare, reluând cu insistență această idee și subliniind că limbajul servește înainte de toate, înțelegerii reciproce, mult mai mult decât elaborărilor mentale ale modului de exprimare individuală. Pentru el, limba este un instrument care folosește unui schimb intelectual. Cercetătorul nu ia în calcul, așa cum vor face alți lingviști, posibilitatea de a acționa asupra celorlalți prin intermediul limbii. Martinet, Mounin, Prieto sunt interesați doar de comunicarea intenționată, și de cea care utilizează coduri compuse dintr-un număr finit de elemente.

În consecință, aceste teorii influențează și marchează domenii îndepărtate de cel al lingvisticii, în special evoluția preocupărilor teoretice pentru studiul comunicării prin intermediul demersului metodologic și potențialul ideologic propus de structuralism. Un interes sporit se manifestă, în special, pentru studiul formal al sistemelor, dar nu și pentru utilizarea lor în situații concrete. Analiza relațiilor pe care subiectul le întreține cu universul semnelor rămâne în afara domeniului structural. Contribuția lui Saussure a condus la îmbogățirea teoriei, ea a devenit mai complexă și mai extinsă. În aceste condiții, se dovedește că, faptul de a lua în considerare doar transmiterea, ignorând nu relațiile dintre semne, ci legăturile cu realitatea care le înconjoară și le înglobează, conduce la un decupaj arbitrar, pe parcursul căruia aflăm că, atunci când dorim să studiem fenomenul comunicării, acesta ajunge în final să fie lipsit de sens. Această luare de poziție este sesizată de Bounoux [12] la Barthes, atunci când scrie că sensul pe care Barthes îl urmărește în ultimele sale eseuri este obtuz, că el marchează finalul articulației semiologice explorând, cum se exprimă el însuși, "locul în care limbajul articulat este doar aproximativ și unde începe un alt limbaj, a cărui știință nu poate fi deci lingvistica, depănată repede ca un fus" [13].

TEORII PSIHOLOGICE ALE COMUNICĂRII

Pe traseul marcat de studiile lui Jakobson, Greimas, Barthes s.a. se prefigurează o nouă traiectorie. „Prin trecerea de la o semiologie a semnului propriu-zis la chestiunile semnificațiilor degajate din sistem sau subliniate prin fraze, prin punerea în discuție a exclusivismului raportului semnat/semnificant și prin perceperea producției de mesaje, în limbă nu este încă abordată integrarea contextului și a întrebunțărilor, dar totul conduce la concluzia că ușa care duce spre noile descoperiri este întredeschisă” [14]. Cercetătorii ce vin din psihologie, precum și principalul lor reprezentant Ch. Mooris, inițiază modelele de comunicare interindividuală, denotând un interes constant pentru folosirea limbajului, verbal și nonverbal, în sfera comunicațională. Psihologia umană din anii '50 poate fi împărțită în două curente: psihologia introspectivă sau

subiectivă și behaviorismul sau psihologia obiectivă. Primul tip de psihologie este preocupat de studiul conștiinței, iar cel de-al doilea se concentrează exclusiv asupra comportamentului uman.

R. Barthes oferă un model de studiere a mesajului pentru a se identifica cu structura acestuia. Semiologia „generativă” descifrează condițiile „generării” mesajului. E. Veron demonstrează necesitatea redefinirii comunicării. În locul actualului termen de comunicare, care desemnează o „circulație semnificativă concepută ca un proces linear”, ar fi mai adecvat conceptul de „producere a sensului”, asociat cu un model non-linear al circulației semnificative.

Modelele pragmatice aduc în prim plan analiza subiectului participant la comunicare. Problematika sensului este și ea esențială. Aceste modele arată că situațiile de comunicare sunt foarte complexe. De aceea pentru a le releva sensul trebuie evocat nu numai contextul enunțării, ci și competențele culturale ale interlocutorilor, determinările lor psihologice și filtrele de interpretare pe care le întrepun între mesajele pe care le schimbă între ei

Charles Morris propune elaborarea unei doctrine generale a semnelor, bazându-se pe tradiția americană a behaviorismului și pe învățăturile lui Bloomfield. Semiotica lui Morris ține de semiologie, iar pentru a o lega direct de behaviorism, se va afirma că semiologia își propune să studieze raporturile dintre simboluri, în sensul cel mai larg, și comportamentul uman.

Conform teoriei behavioriste, comportamentul ființelor umane poate fi întotdeauna descris prin așa termeni cum sunt cel de stimul și răspuns. Fiecare ființă individuală ce se află într-un anumit mediu are un comportament autonom, influențat de stimuli proveniți din exterior. Acești stimuli vor determina natura comportamentului ființei în cauză. Astfel orice acțiune, orice conduită vor fi definite ca reacții, legate cauzal de modificările produse de evenimente exterioare. Persoana poate răspunde la stimuli în două moduri: poate avea o reacție practică sau o reacție lingvistică de substituție. În cel de-al doilea tip de răspuns Bloomfield va găsi plasat modul de definire behaviorist al limbajului, care „permite unei persoane să suscite o reacție (R) atunci când o altă persoană simte un stimul (S)” [15]. Pentru Bloomfield vorbirea reprezintă doar mijlocul prin care apare stimulul și răspunsul la diferiți indivizi. În timp ce pentru Bloomfield doar raportul stimul/răspuns este important, pentru alți reprezentanți ai behaviorismului important este de a studia comunicarea pornind de la dezvoltarea ideii prezenței unui scop în orice act de comunicare, a unui obiectiv: de a acționa asupra celuilalt. Cei care vin după Bloomfield se orientează spre considerații practice, deoarece accentul îl pun cu precădere asupra dimensiunii persuasive în întrebuintărea limbajului. Perspectiva adoptată de aceste teorii este clar mecanicistă, iar trecerea de la stimul la răspuns este în totalitate lineară. Behavioriștii comunicării, printre care și Morris, sugerează ca semnele să fie legate de comportamente care au la bază tendințe de realizare a anumitor scopuri. Deși lingviștii sunt interesați exclusiv de simboluri, la Morris reținem prezența tuturor tipurilor de semne. Pe lângă analiza semnelor, Morris abordează și analiza discursului. Pentru el analiza de discurs trebuie efectuată din două puncte de vedere - din cel al comunicatorului și acela al comunicatarului - ceea ce ar oferi caracterizări și clasificări ale tipurilor de discurs, a modalităților de formulare a discursului s.a.

Deci care au fost transformările de perspectivă în evoluția analizelor de natură psihologică a comunicării? Dezvoltarea se realizează prin contribuția a trei modele: modelul SMCR al lui Berlo; modelul relației interpersonale al lui Newcomb; și modelul tranzacțional al lui Barnlund. „Scopul modelelor în știință este acela de a scoate în evidență și a face vizibile principalele aspecte sau elemente ale unei structuri, unui proces, unui sistem sau unui fenomen care face obiectul unei analize” [16].

Modelul SMCR pune accentul pe diferite componente ale comunicării, inclusiv pe atitudini, intenții și precizează condițiile unei transmiteri eficiente a mesajelor. Conform acestui model, *sursa* care dorește să transmită ceva, să-și realizeze intenția de a comunica va fi obligată să depindă de următorii factori:

- abilitatea comunicațională;
- atitudinile, care constituie și determină predispozițiile;
- cunoștințele persoanei asupra subiectului tratat;
- sistemul social și cultural în care se desfășoară comunicarea.

Mesajul, care este alcătuit din mai multe elemente constitutive (idee, imagini, cuvinte, fraze) și o anumită structură trebuie supus de asemenea analizei. *Canalul* face trimitere la senzații. *Receptorul* deține caracteristicile sursei, care la fel influențează realizarea comunicării. Ceea ce sesizăm în modelul dat este faptul că nu poate fi găsită nici o retroacțiune între receptor și sursă, de asemenea modelul nu stabilește nici o relație dinamică între elementele constitutive.

Modelul elaborat de Newcomb [17], în studiul comunicării, se ocupă de relația interpersonală dintre doi indivizi care îl folosesc pe al treilea ca subiect de discuție. Intenția lui Newcomb este aceea de a-și lărgi procesul coorientării asupra situațiilor de tipul formulării opiniilor sau al propagandei ideologice. Modelul, prezentat într-o formulă foarte simplă, este alcătuit din trei elemente: cineva (A) transmite o informație altcuiva (B) referitor la ceva (X). Relațiile între elementele schemei cad sub incidența atitudinii între subiecți, fie într-o situație de consens, fie într-o situație de conflict. Acest model, deși a fost elaborat înaintea modelului lui Berlo prezintă o concepție mai puțin lineară a procesului de comunicare. Chiar dacă nu putem vorbi încă de prezența feed-back-ului, observăm că aici interacțiunea sentimentelor și atitudinilor celor doi parteneri se transformă într-un proces de comunicare.

Spre deosebire de modelele precedente, cel din urmă model, pe care îl prezentăm denotă o reorientare clară a direcțiilor de analiză a procesului de comunicare. Pentru Barnlund, comunicarea nu mai este reacție sau interacțiune, ci este o tranzacție în care omul inventează și atribuie semnificații pentru a-și realiza proiectul. Ceea ce definește comunicarea în acest model, este mai mult producerea sensului decât producerea mesajului.

Barnlund [18] este preocupat de semnele verbale, comportamentale și de mediu. Un loc important în modelul lui îl ocupă limbajul nonverbal, semnalele verbale fiind considerate semnale comportamentale specifice. Acest model tratează de acum aspecte individuale și psihologice ale comunicării. Autorul modelului, pleacă în prezentarea poziției sale, de la un model de comunicare intrapersonală. Cu toate acestea modelul rămâne a fi de natură lineară, pentru că nu include în mod expres contextele sociale și culturale în care se desfășoară procesul de comunicare.

În așa mod prinde contur ideea potrivit căreia sensul nu se află în limbaj, ci în relația dintre oamenii care comunică. “În ceea ce se numește pragmatică, Morris include, alături de semne, pe cei ce le folosesc”, notează Benveniste [19]. Astfel se face trecerea de la o viziune analitică asupra limbajului la o perspectivă mult mai sintetică și mai globalistă.

Asistăm la o exteriorizare a limbajului, care întreține cu individul raporturi atât personale cât și sociale. În consecință, importanța acordată comportamentului și utilizărilor limbajului orientează studiul limbajului spre demersuri empirice. Mai mult, Morris desemnează psihologia și sociologia, și nu lingvistica, drept discipline ce fondează pragmatica.

Note:

1. Lohisse J., Comunicarea. De la transmiterea mecanică la interacțiune, Editura Polirom, Iași, 2002, p.21.

2. Idem.- p. 22
3. Sursa: Tran, V.; Stănciugelu I Ed. comunicare.ro, București, 2003 pag. 41
4. Lohisse J., Op.cit.- p. 27.
5. Shannon C., Weaver W., Théorie mathématique de la communication, -Retz-CEPL, Paris, 1975.
6. McQuail D., Modele ale comunicării, Editura SNSPA, București, 2002, p. 22.
7. Durand J., Les formes de la communication, Dunod, Paris, 1981, p.79.
8. Shannon C., W. Weaver., Op. cit., p. 31.
9. F.de Saussure., Curs de lingvistică generală, Editura Polirom, Iași, 1998, pp.38-39.
10. Idem.
11. J. Lohisse., Op.cit., p.46.
12. Bounoux D., La communication contre l'information , Hachette, Paris, 1995, p.172.
13. R. Barthes., L'obvie et l'obtus, 1982, p. 58.
14. Lohisse J., Op.cit., p.60.
15. Bloomfield L., Language, Hold, Rinehardt and Winston, New York, 1933, tr.fr. -Payot, Paris, 1970.
16. Idem.
17. McQuail D., Windahl S., Op. cit., pp. 30-37.
18. Barnlund D.C., Foundations of communication theory, Harper and Row, 1970.
19. Benveniste E., La nature des pronoms, în For Roman Jakobson, Mouton, La Haye, 1966, p.252.